DUUR ZAAM HEID

ambacht voor het goede leven

DEEL 1

**DUURZAAMHEID EN
HET GOEDE LEVEN**

JERKE W. DE VRIES

COLOFON

Duurzaamheid : Ambacht voor het goede leven

Deel 1: Duurzaamheid en het goede leven

Auteur Jerke W. de Vries

Vormgeving Elbrich Steegstra - Illustratie en Grafisch Ontwerp

Hogeschool Van Hall Larenstein, 2016, Velp.

Dr. Jerke de Vries is associate lector Milieu-impact van circulaire agro-foodketens.

Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken zonder nauwkeurige bronvermelding.

Bronvermelding: De Vries, J.W. (2016). Duurzaamheid: Ambacht voor het goede leven. Deel 1: Duurzaamheid en het goede leven. Velp: Hogeschool Van Hall Larenstein.

DOI: <http://doi.org/10.31715/2021.1>

VOORWOORD

Welkom. Dit gidsje gaat over duurzaamheid. Er wordt veel gepraat over duurzaamheid. Het woord duurzaamheid wordt te pas en te onpas gebruikt. Daardoor verliest het soms zijn waarde. Misschien ben je er wel beu van. Een duurzame plofkip is zo'n voorbeeld. Geproduceerd met weinig energie. Maar kan een plofkip überhaupt duurzaam zijn? Het concept van duurzame energie zit daarentegen voor ons gevoel al een heel stuk verder in de goede richting. Misschien kun je zo nog wel een aantal voorbeelden noemen. We moeten tegenwoordig allemaal duurzaam en 'groen' zijn. Maar wat wordt er eigenlijk mee bedoeld? Als ik niet weet wat het me oplevert, waarom zou ik het dan doen? Duurzaamheid is een veel besproken begrip. Maar ook een veel onbegrepen begrip. Waar hebben we het nu eigenlijk over? Waarom vinden we het thema zo belangrijk? Moet ik dat ook vinden? En wat moet ik er dan überhaupt mee? Deze serie gidsjes wil vanuit deze vragen in helder en concrete taal bespreken wat duurzaamheid is en waar het eigenlijk toe dient. De bedoeling is om concrete en praktische informatie te geven over hoe je naar duurzaamheid kunt kijken en dit in kunt zetten in studie, werk en daarbuiten. Feit blijft dat niet alle vragen beantwoord zullen worden, maar dat is ook niet het streven. Graag wil ik de mensen bedanken die aan dit deel een bijdrage hebben geleverd: David Pieters, Michiel Klaassen, Joke de Vries-Steegstra, Michiel Gouman en Elbrich Steegstra.

Ambacht voor het goede leven

EEN INTRODUCTIE

Duurzaamheid duikt overal op. Zolang je maar duurzaam bezig bent mag je meedoen lijkt het wel. Maar waarom is duurzaam zo belangrijk? Waar draagt het eigenlijk aan bij? Kortom, reden genoeg om te onderzoeken wat duurzaamheid nu eigenlijk is. Van daaruit kunnen we bekijken wat een praktische kapstok is om ermee te werken. Doel in deze serie gidsjes is om duurzaamheid in een helder perspectief te zetten in simpele en duidelijke taal, zodat dit toegepast kan worden in onderwijs en daarbuiten. Ik ga dit doen aan de hand van drie delen:

- ① Duurzaamheid en het goede leven
- ② Duurzaamheid operationaliseren
- ③ Duurzaamheid en de toekomst

‘Duurzaamheid is een bril of mindset waarmee je naar de wereld kunt kijken.’

DEEL 1

duurzaamheid en het goede leven

Je hebt het vast al gemerkt, duurzaamheid is breed gedefinieerd en moeilijk te vatten. Het gaat bijvoorbeeld over koolstofdioxide (CO₂), water- en energieverbruik, maar ook over de economie en ons (gevoel van) geluk. Duurzaam betreft daarom alle facetten van ons leven. Die facetten drukken we meestal uit in drie dimensies: People, Planet en Profit of Prosperity (voorspoed; in een vervolg ga ik in op deze drie dimensies). Doordat duurzaamheid zo vaag is, wordt het vaak ook 'misbruikt'. Pak het voorbeeld van een duurzame plokip. Dit klinkt heel mooi, maar eigenlijk is de productie van kip nog steeds hetzelfde als voorheen, alleen heeft het nu een groen 'sausje' gekregen, bijvoorbeeld doordat er minder energie wordt verbruikt. Dit is een vorm van Greenwashing¹. Greenwashing is te vergelijken met witwassen van zwart geld, maar dan met bijvoorbeeld voedsel en andere producten. Greenwashing en witwassen zijn uitingen van niet integer gedrag. Je doet immers iets anders voor dan het is. Voorbeelden zijn 'groene' etiketten. Overal wordt maar een etiket op geplakt. Maar soms is er bijna geen verschil met het gangbare product. Dit gebrek aan integriteit leidt tot wantrouwen bij de consument en de afnemer. Duurzaam wordt uitgemolken als reclamemiddel waardoor het zijn ware betekenis verliest. Dat beschaamt ons vertrouwen waardoor we niet meer in duurzaamheid geloven. Daarnaast kun je iets niet duurzaam maken als dat het al niet is, toch? Denk maar weer aan die duurzame plokip. Die kan niet duurzaam zijn. Het beest moet nog steeds veel te snel groeien dan natuurlijk is of het nou met meer of minder energie gebeurt. De kip zelf krijgt daardoor geen waarde, maar het dier wordt nog steeds alleen gezien als een vleesproductiebom. Hoe jij en ik duurzaam definiëren bepaalt dus ook hoe we duurzaamheid toepassen en bekijken. Vinden we het belangrijk dat die kip een goed leven heeft of niet? Heeft die kip in zichzelf een waarde? En hoort dat bij duurzaam? Deze vragen kun je ook over onszelf stellen. Heb ik enkel een economische waarde als consument? Of heb ik ook waarde als mens? En hoe komt dit dan tot uiting?

¹) Greenwashing is een vorm van groen maken wat in werkelijkheid niet groen is. Bedrijven en instellingen kunnen dit doen door bijvoorbeeld hetzelfde product met een groen label (of een biologisch label waar het niet biologisch is) te vermarkten. Je kan het zien als een equivalent van witwassen van zwart geld. Deze praktijk is een uiting van een gebrek aan integriteit en schaadt vertrouwen van mensen.

DUURZAAMHEID IS GEEN DOEL OP ZICH

Duurzaamheid is geen doel op zich. Waarom niet? Stel dat alles wat je doet duurzaam is. Alle producten die je gebruikt, de elektriciteit, het eten dat je eet, verzin het maar. Ben je dan gearriveerd? Zijn we dan klaar? Ik geloof van niet. Duurzaamheid is een bril of mindset waarmee je naar de wereld kunt kijken. Het verbreedt onze blik van alleen economische aspecten in termen van geld en winst naar andere aspecten die net zo belangrijk zijn voor mens en omgeving. Door zo te kijken draagt duurzaamheid bij aan het 'goede leven'; iets waar ieder mens naar streeft. Wat het goede leven is, daar vertel ik straks over. Wel kun je zeggen dat als alle aspecten van het goede leven op orde zijn, duurzaamheid een vanzelfsprekendheid wordt in plaats van een uitzondering. Duurzaamheid helpt je om bewust te zijn van je impact op anderen en de omgeving. Maar voordat we verder gaan wil ik eerst terugkijken naar waarom duurzaamheid nu zo belangrijk is geworden.

“Financieel korte termijn denken is een cruciale barrière voor bedrijven in hun overgang naar duurzaamheid.”

Conclusie van de Sustainability Survey, uitgebracht door GlobeScan en SustainAbility, via bericht op [Duurzaamnieuws.nl](https://duurzaamnieuws.nl)

DE SCHADUWZIJDE VAN ONZE ONTWIKKELING

De reden waarom duurzaamheid, of in het Engels sustainability ('S'), belangrijk werd gaat terug naar voor de 20^e eeuw. De industriële revolutie had haar intrede al gedaan en m.b.v. machines werd de efficiency van arbeid verveelvoudigd. Dit had grote gevolgen voor mens en omgeving. Alles kon nu met minder arbeid in minder tijd gedaan worden. Grote machines namen werk van mensen over, zoals het spinnen van garen en het dorsen van graan. Deze ontwikkeling heeft ons veel gebracht, want hierdoor hebben we iedere dag genoeg te eten en te drinken, kleren en een warm huis. Maar tegelijkertijd heeft deze ontwikkeling een keerzijde (gehad). Doordat steeds meer werd geproduceerd, werd de belasting op het milieu ook steeds hoger. Denk aan de uitputting van grondstoffen, maar ook de emissie van stoffen die de gezondheid en het milieu aantasten. Kolen die gebruikt worden voor elektriciteit, stoten schadelijke stoffen uit voor mens en milieu (controversieel genoeg is er op de Maasvlakte net een nieuwe kolencentrale in gebruik genomen zonder afvang van koolstofdioxide!). Ook leidde economische groei tot ongelijkheid tussen mensen en bevolkingsgroepen. Dit is de schaduwzijde of zijn de schaduwkosten van de moderne ontwikkeling. Schaduw, omdat de maatschappelijke kosten en impact, dat zijn kosten die eigenlijk gemaakt moeten worden om de rotzooi weer op te ruimen en bij te stellen, van deze effecten meestal niet worden meegerekend in de prijs van een product of het bruto nationaal product. Ook vandaag de dag is dat niet het geval. Deze schaduwzijde is doorgetrokken tot ver in de 21^e eeuw en is ook vandaag de dag nog steeds zichtbaar. Een bekend voorbeeld is het dieselschandaal rondom personenauto's. De impact op mens en milieu is (veel) groter doordat de uitstoot van dieselwagens vele malen hoger ligt op de openbare weg dan in het laboratorium. Andere voorbeelden uit het verleden zijn het bestrijdingsmiddel DDT en asbest. Dit zijn slechts enkele van vele voorbeelden over de schaduwzijde van de ontwikkeling.

OPKOMST VAN DUURZAAMHEID

Er zijn twee à drie belangrijke momenten die een rol hebben gespeeld in de discussie over duurzaamheid: het Rio+20 congres in Rio de Janeiro,

het boek van Rachel Carson 'Silent Spring' (Carson and Darling, 1962) en het 'Brundtland rapport' (United Nations, 1987). De uitkomsten hiervan maakten duidelijk dat onze wijze van leven, en de effecten die dat voortbrengt, voor enorme problemen zorgt. Deze problemen moeten opgelost worden willen we dat toekomstige generaties ook nog gebruik kunnen maken van de aanwezig grondstoffen en kunnen genieten van de wereld. Dit inzicht leidde tot de zoektocht naar alternatieve werkwijzen die de schaduweffecten op mens, dier en omgeving beperkt. Of juist leidt tot positieve uitkomsten voor mens, dier en omgeving. Duurzaamheid is daarmee niet alleen gericht op verminderen van de negatieve impact, maar juist ook op het ontwikkelen van nieuwe mogelijkheden. Dit zijn de duurzame oplossingen. Duurzaamheid vraagt om een verandering in ons denken en handelen. Dat snappen we allemaal, maar eigenlijk vinden we dat ook heel moeilijk en pijnlijk. En ja, verandering is pijnlijk maar nodig om vooruit te komen. De reden waarom verandering noodzakelijk is moet alleen heel helder zijn, anders gaan we het niet doen. Ik ga niet veranderen als het me niets oplevert of als ik de overtuiging heb dat mijn leven er beter van wordt... Daarom spreek ik graag eerst over het 'goede leven'. Dat willen we allemaal!

‘Live simply that other
may simply live.’

Ghandi

DUURZAAM EN HET GOEDE LEVEN

een aantal universele basisaspecten

Duurzaamheid is een bril of mindset om naar de wereld te kijken. Maar waarom zouden we dat willen? Want, waarom zouden we duurzaam zijn of worden als het nergens toe bijdraagt? Duurzaamheid draagt bij als onderdeel aan het goede leven (zie ook de figuur hieronder). Het goede leven is voor iedereen verschillend. Dit hangt af van de cultuur waar je uitkomt, wat je thuis hebt geleerd en wat je hebt gelezen. Onze ervaring van het goede leven hangt samen met onze achtergronden en drijfveren. Dus ook met onze normen, waarden en overtuigingen. Dat is waar, maar tegelijk ook niet waar. Er zijn een aantal basisaspecten die iedereen nodig heeft om een goed leven te kunnen leiden. Het zijn fundamentele aspecten die gelden voor iedereen, onafhankelijk van cultuur, opvoeding en andere factoren. Deze aspecten veranderen niet afhankelijk van waar je vandaan komt of waar je naartoe gaat.

Duurzaam als onderdeel van het goede leven

NORMEN EN WAARDEN

Normen en waarden bepalen mede onze acties; immers waar je van overtuigd bent, dat doe je (zie ook het ui model hieronder). Als je ervan overtuigd bent dat je net zo'n smartphone moet hebben als je buurman,

Uit model dat de verschillende lagen onder het gedrag van mensen laat zien (naar Korthagen and Vasalos, 2005).

dan koop je die. Of als je geleerd hebt eerlijk te zijn, zul je dat meestal ook zijn. Het aspect van waarden en normen wordt vaak achterwege gelaten in de discussie over duurzaamheid, omdat die vaak vaag en ondoorzichtig zijn of lijken. En ook praten we daar niet over, want dat moet toch ieder voor zich weten!? Ook dat is waar, maar ook net zo niet waar. Wat ieder voor zich bepaalt heeft even goed effect op de ander en andersom. Als jij bijvoorbeeld een product wil kopen, maar je weet ondertussen dat je dat product ergens anders goedkoper kan krijgen en het daar haalt, dan heeft dat direct effect op een andere winkelier en zijn/ haar inkomen/ eten/ huur/ etc.! Met andere woorden, de manier waarop jij besluiten neemt en handelt, beïnvloedt evengoed iemand anders. Dit betekent dat we niet zo onafhankelijk van elkaar zijn als we vaak denken of misschien willen. We zijn op elkaar aangewezen als samenleving, ook als we daadwerkelijk duurzaam willen zijn.

UNIVERSELE BASISASPECTEN

Waar begint het goede leven? En hoe past duurzaamheid daarin? Over dit thema bestaat al duizenden jaren discussie, vanaf de filosoof Aristoteles tot

aan de hedendaagse denkers. Maar om het niet te ingewikkeld te maken gebruik ik hier zeven basisaspecten die worden gedefinieerd door Robert en Edward Skidelsky in hun boek 'Hoeveel is genoeg?': 1. gezondheid, 2. geborgenheid, 3. respect, 4. persoonlijkheid, 5. harmonie met de natuur, 6. vriendschap, en 7. vrije tijd. Je kan zeggen dat als deze aspecten aanwezig zijn, het goede leven er is en duurzaamheid een vanzelfsprekendheid is.

① Gezondheid

Gezondheid gaat over 'het volledig en volmaakt functioneren van het lichaam'. Het gaat niet over een pijnloos bestaan of een bestaan zonder dood, maar over dat je lichaam in staat is voor een gegeven periode die taken te doen die gevraagd worden. Die taken hangen af van wat die persoon te doen staat. Dat betekent dat iemand die ziek is nog steeds datgene kan doen wat hij/ zij moet doen ondanks dat zijn of haar lichaam vanuit ons oogpunt enorm beperkt kan zijn.

② Geborgenheid

Geborgenheid gaat over: 'iemand's gerechtvaardigde verwachting dat zijn leven min of meer dezelfde loop zal volgen en niet in de war zal worden gestuurd door oorlog, misdaad, revolutie of grote maatschappelijke of economische verstoringen'. Je zou ook kunnen zeggen dat er vrede en rust in je omgeving is om te kunnen leven. Het is daarmee een randvoorwaarde en een aspect op zich voor het verwezenlijken van het goede leven en de andere zes aspecten.

③ Respect

Respect gaat over dat je iemand zijn of haar mening, opvatting of interesses de moeite waard vindt en die niet wilt negeren of vertrapen. Het betekent niet dat je het altijd met elkaar eens bent, maar het gaat erom dat je rekening houdt met het standpunt van een ander.

④ Persoonlijkheid

Persoonlijkheid gaat over het vermogen om je leven te leven waarin je eigen smaak, temperament en opvattingen over wat goed is tot uiting kunnen komen. Je zou het ook autonomie kunnen noemen. Het gaat over het stukje ruimte voor jezelf; de mogelijkheid om jezelf te uiten en te ontwikkelen op jouw wijze.

5 Harmonie met de natuur

Bij harmonie met de natuur moet je niet zozeer denken aan een 'plattelands bestaan', maar veeleer dat je een band houdt met de natuurlijke omgeving. Uit onderzoek blijkt telkens weer wat het positieve effect is van groen op de mens en zijn leefomgeving. Verstedelijking en verstening zorgen dan ook deels voor een verwijdering van de natuur en daarmee een deel van ons bestaan.

6 Vriendschap

In het Grieks staat het woord 'filia' voor vriendschap, dat betekent 'affectieve relatie'. Het gaat dus niet over een oppervlakkige relatie, maar over de manier hoe je verbonden bent met de ander. Je zou volgens Aristoteles drie typen vriendschappen kunnen definiëren:

1. zuivere vriendschap
2. utilitaire vriendschap (die voortkomt uit gedeelde belangen)
3. genotsvriendschap (die voortkomt uit gedeeld vermaak)

Zuivere vriendschap betekent dat je elkaars goed omarmt als het jouwe; hierdoor ontstaat een nieuw goed; een gemeenschappelijk goed. Deze relatie kan in eerste instantie alleen als je elkaar liefhebt om wie je bent in plaats van alleen wat je doet of wat je kunt bieden.

7 Vrije tijd

Tegenwoordig kennen wij vrije tijd als het uitrusten na je werk of het voor de tv hangen/ gamen en met je vrienden appen. In de oudheid werd vrije tijd anders gezien. Vrije tijd werd gezien als ruimte en tijd om eigen activiteiten te ontplooiën waar geen dwang van buitenaf aanwezig is. Tv kijken, gamen en met je vrienden appen vallen in deze definities meer onder 'rust' dan zozeer vrije tijd, omdat vrije tijd een bepaalde spontaniteit en vaardigheid vraagt voor het uitvoeren van een activiteit. Je werk kan in principe ook vrije tijd zijn als je er veel schik in hebt. Maar waarom is vrije tijd nu zo belangrijk? Eenvoudigweg, omdat een leven zonder vrije tijd en enkel werk (onder dwang) tot een hol bestaan leidt. Het is een leven waarin het alleen gaat om wat je doet, niet om wie je bent. Gedurende vrije tijd ontstaan nieuwe (hogere) ideeën, gedachten en inzichten. Dit blijkt ondermeer uit wetenschappelijk onderzoek. In de VS heeft een baas zijn medewerkers 7500 dollar vakantiegeld gegeven met voorwaarde dat ze daadwerkelijk op vakantie gingen, dat men niet online zou zijn en er absoluut niet gewerkt zou worden (SHRM, 2013)! Dit verhoogde de productiviteit. Hoezo anders ondernemen!?

Deze aspecten voor het goede leven hebben we allemaal nodig. Wat opvalt is dat profit of geld niet in de lijst voorkomt. Profit wordt ook vaak uitgelegd als prosperity, of voorspoed. Voorspoed in het goede leven gaat over de genoemde aspecten, niet (alleen) over geld. Voorspoed in gezondheid of persoonlijkheid bijvoorbeeld. Geld is wel nodig om tot aspecten van het goede leven te komen. Met andere woorden, het is een middel of randvoorwaarde, maar geen doel op zich. Geld wordt gebruikt op de wijze hoe wij met elkaar om willen gaan en die onze relaties definiëren en dus ook hoe wij met de planeet om willen gaan (ook relatie, maar anders). Je kan ook zeggen dat geld en het gebruik van geld een weerspiegeling is van de relaties die we hebben. Want wat we geloven over het goede leven, dat is ook de wijze waarop we onze economie inrichten en daarmee met profit omgaan. Terugbrengend naar duurzaamheid, betekent dit dat geld een middel is en niet een doel op zich. Dit uitgangspunt vraagt om een verschuiving in ons denken en handelen.

‘Duurzaamheid draagt bij aan
het goede leven, iets dat we
allemaal willen.’

CONCLUSIE

Duurzaamheid is niet een doel op zich, maar een mindset of bril die je helpt om op een andere manier naar de wereld te kijken. Deze bril gaat verder dan alleen te kijken naar enkel economisch resultaat. Uiteindelijk draagt duurzaamheid bij aan het goede leven, iets dat we allemaal willen. Geld is daarin een middel en niet een doel op zich. Dit vraagt om een verschuiving in ons denken en handelen bij alles wat we doen. De essentie van duurzaamheid is daarom niet om rijk(er) te worden in termen van geld, maar om te werken aan het goede leven en geld daarin zijn juiste plaats te geven.

REFERENTIES

CARSON, R., Darling, L., 1962. *Silent spring*. Riverside press, Houghton-Mifflin, Boston.

KORTHAGEN, F., & Vasalos, S., 2005. Levels in reflection: Core reflection as a means to enhance professional development. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 11(1), 47-71.

SHRM, 2013. Vacation time is time well spent, HR professionals say in new SHRM survey. Webpage: <http://www.shrm.org/about/pressroom/pressreleases/pages/vacationbenefits.aspx> (26-3-2016).

SKIDELSKY, R., Skideslky, E., 2014. *Hoeveel is genoeg? Geld en het verlangen naar een goed leven*. Vertaald door Pon Ruiter en Henny Corver. De Bezige Bij, Amsterdam, p. 304.

UNITED NATIONS, 1987. *Our Common Future - Brundtland Report*. Oxford University Press, p. 204.